REGELE SIGISMUND AL III-LEA WAZA ŞI ÎNCEPUTUL DOMNIEI ÎN RZECZPOSPOLITA

KING SIGISMUND III WAZA AND THE BEGINNING OF THE REIGN IN RZECZPOSPOLITA

CZU: 929.731(438) **https://doi.org/10.59295/spd2024u.02**

Valentin CONSTANTINOV,
ORCID: 0000-0001-9578-1134
Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *At the end of the 80s of the 16th century, a new change occurred at the top level in Rzeczpospolita. The new king, Sigismund III Waza, a Swedish prince, became king of Poland in 1587. He faced the political realities established here with the union of Lublin in 1567. At the time of ascending the throne, each king had to accept the conditions established back in the moment when Henric Valois ascended the throne. Thus, the plans he had regarding a new administration, Sigismund III had to take into account these realities in which the main role belonged to the Seim. This duality of power will be reinforced by Zebrzydowski's rokosz. The Polish political system will be of great importance in the unfolding of events in central and eastern Europe, including Moldova.*

Keywords: *Sigismund III Waza, Union of Lublin, Henric Valois, Polish Seim.*

INTRODUCERE

Departe de a fi considerat un rege ilustru, Sigismund al III-lea Waza a incitat multe spirite atât în timpul vieţii sale, dar şi mai ales după aceasta. A domnit aproape 50 de ani, iar în timpul acesteia Rzeczpospolita a trecut prin mai multe evenimente, încercări şi provocări care aveau să-i marcheze viitorul. Considerat deseori suedez, a urcat în scaun cu cunoscând foarte bine limba polonează, iar în adolescenţă, probabil atunci când se pregătea să acceadă la tronul Rzeczpospolitei, a studiat profund şi sistemul juridic polonez [1; 2, p.130].

A beneficiat desigur de o conjunctură favorabilă atunci când a urcat în scaunul de rege. Totuşi povara Suediei avea să-i aducă multe nevoi încă de dinainte de începutul efectiv al domniei. Nu a uitat niciodată că a fost ales şi rege al Suediei şi insista ca în titulatură să i se indice exact câţi ani de domnie suedeză ar trebui să aibă. De altfel, la doar două decenii de la moartea sa, anume aceste pretenţii întoarse în sens invers aveau să coste Polonia de o pustiire fără măsură din partea armatelor suedeze ale lui Karol al X-lea Gustav, care a dorit şi el să fie rege al Poloniei, ceea ce astăzi este cunoscut ca „potop suedez". Doar moartea acestuia din urmă, în 1660, a oprit campania suiedeză şi a pus capăt dezmăţului la care teritoriile poloneze au fost supuse.

Sigismund al III-lea Waza s-a născut în „prizonierat" la 20 iunie 1566 în castelul Gripsholm situat la câţiva kilometri de Stokholm. Tatăl său a fost Ioan Waza. El a fost că-

sătorit cu Katarzyna Jagiello, sora lui Sigismund August, rege al Poloniei (1548-1572). Castelul Gripsholm era regal, dar regele Suediei, Erik al XIV-lea îi ţinea închişi acolo pe fratele său, Ioan Waza, şi pe soţia acestuia descendentă din neamul Jagiellonilor. De altfel, era un fel de a zice că erau închişi. Erau mai degrabă într-un fel de arest la domiciliu. Puteau să iasă în grădina de acolo. Ioan şi cu familia sa au stat închişi până în octombrie 1568, când au fost eliberaţi. Totuşi, la scurt timp după eliberare Ioan s-a aliat cu complotiştii şi pe motiv că Erik al XIV-lea era considerat bolnav psihic l-a detronat pe acesta [1, p.100-151].

Când a murit Sigismund August, la 1 iulie 1572, Sigismund al III-lea Waza era prea mic pentru a prelua frâiele conducerii în regatul polonez, de fapt atunci acesta era Republica celor două popoare – polonez şi lituanian, sau altfel spus uniunea dintre Regatul Poloniei şi Marele Ducat al Lituaniei. De menţionat că în acea epocă sistemul politic polonez trecea printr-o mare transformare sistemică. Dispariţia dinastiei Jagiellone asociată cu Uniunea de la Lublin prin care s-a format Republica Nobiliară a celor două popoare Lituanian şi Polonez din 1569 a constituit o adevărată provocare pentru întreaga regiune [3, p.56-74]. Cu atât mai mult cu cât în acea perioadă se cristalizau noi realităţi în ceea ce priveşte sistemul politic al noii formaţiuni. Începea atunci o nouă epocă istorică numită a regilor liber aleşi (wolna elekcja). Acest principiu a fost fundamental şi a stat la baza formării Rzeczpospolitei ambelor popoare (lituanian şi polonez) [4, p.165].

Sub ochii pretendenţilor suedezi, a urmat „alegerea liberă” a doi regi – Henric Valois şi Ştefan Bathory. Primul a fost ales avându-i concurenţi pe Ernest de Habsburg, ţarul Moscovei Ioan cel Groaznic şi regele Suediei Ioan III Waza. Condiţiile elaborate în timpul interregnului: Articolele lui Henric au stat la baza guvernării Poloniei până la sfârşitul Primei Rzeczpospolite, adică până la sfârşitul secolului al XVIII-lea. La 10 mai 1573, s-a ajuns la un moment critic al seimului electiv când a fost ales Henric Valois rege al Poloniei. O parte din deputaţi în frunte cu mareşalul seimului Jan Firlei şi conducătorul mişcării nobilimii de mijloc, Mikolai Sienicki au părăsit câmpul de elecţie şi s-au retras în localitatea Grochów. Acolo ei au elaborat un serie de principii după care monarhia trebuia să funcţioneze în continuare. Aceste percepte au fost denumite mai apoi Articolele lui Henric, după numele regelui care trebuia să le accepte. În principiu era vorba în linii mari de limitarea actelor de samavolnicie din partea regelui. Autorii documentului au depus eforturi mari ca să sporească importanţa seimului. Aducându-şi aminte de timpurile nu prea îndepărtate când de exemplu Sigismund August a dorit să guverneze ţara fără implicarea seimului şi a nobilimii, petiţionarii au inclus în proiectul elaborat de ei mai multe puncte care veneau să consolideze situaţia şi importanţa nobilimii în procesul guvernării. După mai multe tratative s-a ajuns la un compromis iar aceste articole au fost aprobate. Însuşi principiul electivităţii regelui punea sub semn de întrebare mai multe din principiile care se afirmau la acea oră în Europa, în care se afirma din ce în ce mai mult principiul monarhia ca element central în guvernare cu aspiraţii spre absolutism. Ceea ce s-a propus în Rzeczpospolita şi pretenţiile de aici ale nobilimii erau însă departe să accepte un astfel sistem politic.

Aşadar, Henric Valois a fost primul rege electiv al Rzeczpospolitei, totodată acceptând propunerile stabilite prin Articole. În pofida acestui fapt, după o domnie scurtă, primind o propunere din Franţa de a deveni rege acolo, Henric Valois în secret a părăsit Polonia. Astfel, începea un nou interregn. Într-un final, nobilimea poloneză a luat act de părăsirea Poloniei de către Henric ca o abdicare şi a ales-o regină pe Anna Jagiello.

Încă din 1573, pretenţii la tronul Rzeczpospolitei le-a avut Ernest Habsburg[5, p.48]. Chestiunea este clară, habsburgilor le mai rămânea puţin pentru a lua sub aripa lor întreaga Europă, iar Polonia se număra printre regatele care greu accesibile. Unul dintre obstacolele majore în realizarea acestui deziderat, pe lângă priorităţile şi simpatiile elitelor politice interne, era de natură externă. Unirea de la Lublin şi formarea Rzeczpospolitei, i-a făcut pe polonezi vecini cu un adversar extrem de puternic şi incomod – Hanatul Crimeei. Desigur în acest context trebuie să luăm în calcul că principalul oponent al soluţiei habsburge la tronul Rzeczpospolitei vor fi anume turcii, care încă din primele decenii ale secolului al XVI-lea au pornit lupta cu Imperiul Habsburgic pentru deţinerea controlului asupra fostului regat al Ungariei, învins de turci fără drept de apel în timpul bătăliei de la Mohács, în 1526, şi apoi desfiinţat în 1541. Imperiul Otoman a purtat aproape necontenit războaie împotriva Imperiului Habsburgic şi nu puteau admite ca Rzeczpospolita să treacă şi ea în mâinile Habsburgilor[6, p.215]. Toate aceste deziderate erau cunoscute de elitele politice poloneze şi atunci când ei se vor confrunta cu probleme majore în chestiunea succesiunii la tron vor face alegerea potrivită nu numai pentru dânşii, dar şi pentru puternicul imperiu care avea stăpâniri pe trei continente.

Soluţia franceză era agreată de turci atâta timp cât între Imperiul Otoman şi Regatul Francez erau relaţii de prietenie, mai ales îndreptate împotriva habsburgilor. A doua soluţie – cea de alegere a regelui polon în persoana lui Ştefan Báthory, principe al Transilvaniei era şi ea agreată de toată lumea. Cu atât mai mult cu cât Ana Jagiello trebuia să-i fie lui soţie, iar Ştefan Báthory era *iure uxoris*, adică soţul reginei. Ştim că cea mai mare parte a domniei, noul rege a petrecut-o pe câmpul de luptă a Războiului Livonian unde el a realizat mai multe succese împotriva armatelor ruseşti dornice să iasă şi să se consolideze la Marea Baltică.

Ştefan Báthory a murit la 12 decembrie 1586, iar în acel moment Ioan al III-lea Waza a înaintat candidatura fiului său la tronul Rzeczpospolitei. În momentul urcării în tron, el trebuia să treacă aceeaşi procedură, adică să semneze un anumit acord *Pacta conventa*, în care se repetau principiile din Articolele lui Henric şi apoi şi altele care reieşeau din situaţia în care se afla Rzeczpospolita la acel moment.

Alegerea lui Sigismund al III-lea în calitate de rege şi mare duce nu s-a produs fără complicaţie. Nobilimea poloneză şi magnateria s-a divizat în două părţi având şi doi candidaţi. La 19 august 1587, Sigismund al III-lea Waza a fost ales de către o parte a deputaţilor în câmpul electiv rege al Poloniei şi mare duce al Lituaniei. Cealaltă parte s-a întrunit în altă parte şi l-a proclamat pe arhiducele Maximilian de Habsburg. [7, p.10-15; 8, p.136-147] Lituanienii aşa şi nu au participat la actul de alegere şi nu l-a recunoscut pe niciunul rege. Totodată, Sigismund nu a renunţat la ideea de a rămâne şi rege al Suediei.

În titulatura sa el a menţionat pe parcursul întregii domnii faptul că se recunoştea rege al Suediei. La 7 octombrie 1587, el a jurat în faţa deputaţilor articolele incluse în Pacta conventa. La 27 decembrie 1587, el a fost încoronat rege în catedrala de la Wawel.

Afacerea însă nu se termina aici. Tabăra susţinătoare a Habsburgilor a adunat o armată şi a încercat o revanşă. Bătălia s-a dat la Byczyna la 24 ianuarie 1588. Armata susţinătoare a lui Sigismund al III-lea Waza era condusă de Jan Zamoyski. În urma unei manevre, armata habsburgilor a fost învinsă, iar Maximilian de Habsburg a fost luat prizonier. În timpul bătăliei de la Byczyna s-a remarcat, Stanisław Żółkiewski, cel care va juca un rol foarte important de-a lungul domniei lui Sigismund al III-lea Waza. La 27 ianuarie 1588, s-au încheiat tratativele cu solii lituanieni. În principiu, era vorba de întărirea acordului încheiat cu solii polonezi. O ultimă chestiune legată de lupta pentru tronul polonez s-a produs la 8 mai 1598, când oficial Maximilian şi-a retras pretenţiile cu privire la tronul polonez[5, p.777-782].

Din câte se pare, condiţiile puse de către nobilimea poloneză erau contrare aşteptărilor lui Sigismund. Atmosfera de nesiguranţă, bănuielile care s-au abătut asupra lui, anturajul care exercita o presiune puternică asupra tânărului rege toate au creat o situaţie în care regele proaspăt ales s-a gândit la un moment dat să renunţe la tron. Nu se va şti probabil niciodată ce-a fost cu această intenţie, atâta timp cât dacă cineva doreşte să abdice – abdică. La 27 mai 1589 Sigismund Waza a trimis ştire lui Ernest Habsburg, fratele lui Maximilian, că ar intenţiona să renunţe la coroana regală. Şi totodată se arăta gata pentru discuţia condiţiilor pe care Habsburgii le-ar accepta în caz de abdicare.Acordul a fost gata şi aprobat de către Rudolf al II-lea, iar înainte de 1 ianuarie 1591, trimis regelui. Despre mersul tratativelor regele l-a înştiinţat pe Jan Zamoyski şi pe alţi senatori.

Sigismund nu a semnat acordul, dar nici nu l-a respins. Într-un final a hotărât să rămână în continuare rege, dar în acţiunile sale a limitat cât se putea la acea oră influenţa politică a lui Jan Zamoyski. În funcţia de subcancelar l-a numit pe Jan Tarnowski şi nu pe susţinătorul lui Zymoyski Piotr Tylicki, pe care hatmanul coroanei îl dorea în funcţie. Prin numirea subcancelarului şi a subtrezorierului, Sigismund a început să-şi creeze propria tabără politică.

La 31 mai 1592, Sigismund s-a căsătorit cu Ana de Austria[5, p.130-148]. Această căsătorie dacă ar fi să ţinem seama de scopurile ei politice avea să normalizeze relaţiile între Sigismund şi casa de Habsburg, chiar dacă şi în continuare, cel puţin în anii 90 ai secolului al XVI-lea vor exista anumite disensiuni în abordarea chestiunilor de politică externă. Şi ne referim aici la izbucnirea în scurt timp a Războiului Lung între Imperiul Habsburgic şi cel Otoman. Se ştie că Rzeczpospolita nu numai că nu i-a ajutat pe cei de o credinţă cu dânşii, dar prin intervenţia din Moldova din 1595, i-a lipsit de un aliat important în lupta împotriva puterii semilunii.

Revenind la alianţele matrimoniale, Anna, prima soţie a lui Sigismund al III-lea a murit în 1598, iar în 1605, Sigismund s-a căsătorit cu sora acesteia Constanţa. Căsătoria aceasta a trezit un val de nemulţumire în Polonia, dar dincolo de asta, regele a ţinut mai puţin seama de aceste voci. Din prima căsătorie se vor naşte mai mulţi copii, dintre care

la maturitate va ajunge viitorul rege Vladislav al IV-lea. Din a doua căsătorie s-au născut 7 copii, dintre care cinci vor ajunge la maturitate, între care şi Jan Kazimir, rege şi el al Poloniei între 1648-1668.

Regele s-a pomenit într-o situaţie delicată atunci când arhiducele Maximilian a făcut publică întreaga afacere legată de abdicare şi transmiterea coroanei regale a Poloniei lui Ernest Habsburg. Nobilimea poloneză a fost mai mult decât şocată la auzul acestor detalii. În scurt timp, la 7 septembrie 1592 când seimul s-a adunat s-a stabilit că cel puţin o parte dintre senatori, în special Jan Zamoyski, ştiau de aceste tratative. Este altceva, că atunci conform procedurilor obişnuite, noul rege putea fi ales numai de către adunarea deputaţilor nobilimii poloneze întrunite într-un seim electiv. O liberă transmitere de către un suveran la altul al sceptrului regal era imposibilă, de altfel aşa au stat lucrurile spre sfârşitul secolului al XVII-lea, când în cazul lui Jan al III-lea Sobieski puterea n-a fost transmisă fiilor săi.

Într-un fel sau altul deputaţii au ajuns la concluzie că doar aducerea în discuţie a chestiunii intenţiei de abdicare a regelui îi aduce o faimă proastă şi lui şi supuşilor săi. Până atunci prin stabilirea a Pacta conventa şi Articolelor lui Henric s-a constatat că cei vizaţi în ocuparea tronului Poloniei nu prea ardeau de dorinţă să beneficieze de aşa ceva. Din trei regi aleşi, cu Sigismund inclusiv, unul a abdicat, altul a vrut să abdice, şi numai Ștefan Bathory, care era totuşi doar principe al Transilvaniei a acceptat oferta, poate mai ales în urma consultărilor cu puterea suzerană de la Constantinopol. Aşadar nu putea fi vorba de o detronare a lui Sigismund care la acea oră avea deja câţiva ani în calitate de rege. Până la urmă dosarul a fost închis, dar în societatea poloneză a crescut şi mai mult neîncrederea faţă de Sigismund al III-lea, neîncredere care a fost alimentată de adversarii lui politici. Oricum, taberele s-au conturat clar, iar opoziţia cea mai mare a regelui venea din partea lui Jan Zamoyski, cel care a contribuit decisiv la înscăunarea lui Sigismund în scaunul Poloniei.

Important de menţionat este faptul că în sistemul politic polonez funcţiile cele mai importante în stat, cea de mare cancelar şi mare hatman erau pe viaţă. Ceea ce ne interesează şi mai mult este că ambele, în momentul urcării în scaunul regal, erau ocupate de Jan Zamoyski, după cum se va constata în curând, cel mai puternic şi influent magnat al Rzeczpospolitei acelui moment. În mod cert, neîncrederea iscată şi evenimentele produse în jurul lui Sigismund al III-lea în primii ani de domnie au stat la temelia conflictului care a izbucnit între rege şi nobilime între 1606-1607, numit ca rokoszul lui Zebrzydowski sau de Sandomir[2, p.135-148].

A încercat să continuie unificarea statului prin lichidarea diferenţelor între Lituania şi Polonia. O măsură care putea aduce o anume schimbare de atitudine şi acceptarea unora de către ceilalţi în funcţii importante putea fi numirea în demnităţile de episcopi de Cracovia a reprezentanţilor Lituaniei, iar în cel al episcopatului de Vilno pe un reprezentant din Coroană. Această intenţie a eşuat, prin urmare, Bernard Maciejowski numit episcop de Vilno aşa şi nu a mai reuşit să ocupe eparhia. Ca urmare a acelei situaţii, după moartea lui Jerzy Radziwill lituanianul care totuşi a ocupat scaunul episcopal al Cracovi-

ei, din 1591 şi până în 1600, Sigismund l-a numit în scaunul episcopal pe acelaşi Bernard Maciejowski care aşa şi nu a fost primit de lituanieni. În scaunul episcopal de la Vilno a fost aşezat Benedikt Wojna, un lituanian. Până la urmă s-a ajuns la un compromis, atunci când în timpul bătăliei de la Hotin armata comună a fost condusă de un lituanian, Jan Karol Chodkiewicz, iar această alegere a fost aprobată chiar şi de seim[7, p.211-217].

Fără îndoială cea mai mare încercare pentru Sigismund al III-lea Waza în prima parte a domniei sale a fost conflictul cu nobilimea care s-a soldat cu rokoszul lui Zebrzydowski sau rokoszul de la Sandomir. Înainte de începutul deliberărilor, regele a dorit să impună scurtarea dezbaterilor din cadrul seimului pe chestiunile importante: pericolul din parte Suediei, Imperiului Otoman şi a relaţiilor cu Moscova. Dacă nobilimea accepta această chestiune, rostul seimului s-ar fi redus din nou la stabilirea impozitelor. Prin urmare seimicurile au trecut cu vederea această dorinţă a regelui. Încercarea de a forma un buget cu venituri solide şi stabile s-a lovit de opoziţia celor care beneficiau de privilegii şi corespunzător de venituri importante [1, p.149].

Pe plan extern, regele a ales să aibă relaţii prieteneşti cu Austria. Chiar dacă pe anumite segmente relaţiile dintre cele două mari puteri au avut de suferit, mai ales în timpul Războiului Lung (1593-1606) mai apoi relaţiile s-au îmbunătăţit simţitor, iar această stare de fapt a fost consfinţită prin semnarea tratatului cu împăratul Matia în 1613. Mai apoi, odată cu izbucnirea Războiului de Treizeci de ani (1618-1648), Polonia chiar de la începutul conflictului s-a situat pe poziţia prohabsburgică, permiţând austriecilor să recruteze armata de pe teritoriul său.

Relaţiile cu Imperiul Otoman de regulă erau în limitele normalităţii. Chiar de la începutul domniei lui Sigismund al III-lea, s-a ajuns chiar la o colaborare în chestiunea Moldovei. Polonezii i-au ajutat pe turci să scoată Moldova din coaliţia antiotomană, iar turcii au acceptat un fel de condominium în Moldova. Înrăutăţirea situaţiei s-a produs de abia atunci când Movileştii l-au ajutat pe Radu Şerban în lupta lui împotriva lui Gabriel Bathory, care dorea să redevină un fel de suzeran al celorlalte ţări române. În pofida avertismentelor, Constantin Movilă l-a ajutat pe Radu Şerban, iar pentru asta turcii l-au scos din scaun.

În momentul urcării în scaun, Sigismund al III-lea Waza avea 21 de ani. Din calităţile personale se cunoaşte că stăpânea bine armele, călărea bine. Îi plăcea vânătoarea.

Cu privire la atitudinea sa faţă de religie, regele avea o atitudine tolerantă. El însuşi era un catolic convins. De remarcat însă că tatăl său, Ioan al III-lea Waza era un adept convins al protestantismului. Toleranţa lui Sigismund al III-lea s-a văzut atunci când a pornit campania împotriva Moscovei. Atunci el a eliberat un universal adresat populaţiei prin care i-a asigurat pe aceştia că biserica ortodoxă îşi va păstra toate privilegiile pe care le avea de la suverani. De-a lungul domniei sale, Sigismund al III-lea Waza a mai emis mai multe universaluri în legătură cu religia ortodoxă în care acesteia li se confirmau mai multe privilegii. Totodată nu trebuie să uităm nici faptul că în perioada domniei lui Sigismund al III-lea, în 1596, la Brest s-a produs unirea cu biserica Romei a unei părţi a ortodocşilor din Rzeczpospolita cu biserica Romei. Acest exemplu va fi luat mai târziu

în Transilvania când o parte de românii ortodocşi de acolo au trecut şi ei la biserica Romei, constituind aşa zisa confesiune greco-catolică. Sigismund al III-lea îi tolera şi pe protestanţi. Sora sa, Anna fiind luterană, a beneficiat de un tratament bun, punându-i-se la dispoziţie toate cele trebuincioase[1, p.140-158].

CONCLUZII

Prin urmare, odată cu accederea la tron a lui Sigismund al III-lea Waza, noul rege al Poloniei a trebuit să ţină seama de regimul politic al ţării unde a venit să guverneze. Domnia a început-o cu un război pentru succesiune cu reprezentanţii dinastiei Habsburgilor. Atunci când a dorit să-şi consilideze puterea s-a confruntat cu opoziţia magnaţilor polonezi, care anterior şi-au aranjat privilegiile datorită prevederilor din Articolele lui Henric. Această situaţie a dus la o confruntate deschisă deja în anii 1606-1607, numai că această confruntare nu a rezolvat principala problemă. Lipsa reformelor va consolida starea de nesiguranţă din Polonia care în viitor va întâmpina mari dificultăţi reieşind din nevoile de stringente cu care se confrunta Rzeczpospolita în primele decenii ale secolului al XVII-lea.

REFERINȚE

1. WISNER H, *Rzeczpospolita Wazów. Czasy Zygmunta III i Władysława IV*, Warszawa, 2002.
2. WISNER H., *Zygmunt III Waza,* Warszawa, 1991.
3. LEPSZY K., *Walka stronictw w pierwszych şatach panowania Zygmunta III*, Kraków, 1929.
4. NIEMCEWICZ J. U, *Dzieje panowania Zygmunta III, króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego*, tom.I Kraków, 1860.
5. OPALIŃSKI E, *Zygmunt III wobec Habsburgów i Jana Zymoyskiego*, În *Kwartalnik Historyczny,* 2016, nr.4, p.777-793
6. PIASECKI P., *Kronika ...*, Kraków, 1870.
7. CONSTANTINOV V., *Ţara Moldovei în cadrul relaţiilor internaţionale 1611-1634*, Iaşi, 2014.
8. CONSTANTINOV V., *Ţara Românească şi Ţara Moldovei în timpul domniilor lui Radu Mihnea*, Iaşi, 2007.
9. ŁABĘDŹ P., Konflikt hetmana Krzysztofa Radziwiłła „Pioruna" z Zygmuntem III Wazą i jego wpływ na sytuację polityczną Rzeczypospolitej w latach 1587-1600, În *Zapiski historyczne,* 2015, nr.2, p.171-194.